

'Sociale autonomie'

'Samenwerken en samenspelen'

Inhoudsopgave

Toelichting bij deze handelingssuggestie	2
Aanpak	3
<i>Leerdoelen</i>	3
<i>Pedagogische interventies</i>	4
<i>Randvoorwaarden</i>	5
<i>Suggesties voor aanpak</i>	5
<i>Verwijzing naar spellen/prentenboeken</i>	7
Achtergrondinformatie	9
Bronnen	9

Door te klikken op een regel in de inhoudsopgave, ga je direct naar de bijbehorende tekst;
Als je in de tekst klikt op een blauw pijltje ga je terug naar de inhoudsopgave.

Toelichting bij deze handelingsuggestie

Leerkrachtvragenlijst

Sociale autonomie

1. Zegt wat het ergens van vindt.
2. Komt verbaal voor zichzelf op.
3. Maakt eigen keuzes.
4. Regelt eigen zaken.

Leerlingvragenlijst

Je mening geven of ideeën uitvoeren.

1. Ik zeg wat ik ergens van vind.
2. Ik zeg het als ik iets wel of niet wil.
3. Ik kom voor mezelf op.
4. Ik kies wat ik zelf wil.
5. Ik regel mijn eigen zaken.

Onder **sociale autonomie** wordt het volgende verstaan: *Sociale autonomie is de vaardigheid de eigen mening en behoeften tot uitdrukking te brengen en hieraan trouw te blijven.*

Onder **samenwerken en samenspelen** wordt het volgende verstaan: *Je voert samen een opdracht uit, je probeert een doel te bereiken of je speelt samen (een spel). Er zijn (al dan niet uitgesproken) regels en afspraken. Om tot deze regels en afspraken te komen of tussentijds de regels aan te passen is overleg nodig tussen de groepsleden. Soms moeten compromissen worden gesloten. Steeds blijft afstemming nodig: wie doet wat en met welk doel? En hoe vullen we elkaar aan? Wie vervult welke rol? Hoe houden we de werksfeer of spelsfeer goed?*

Aanpak

Leerdoelen

Bedenk vooraf: *Welk doel/welke doelen wil ik bereiken door te handelen?*

Preventief en curatief

De leerlijn met doelen uit deze handelingsuggestie kun je zowel preventief als curatief gebruiken. Wanneer je er preventief mee aan de slag wilt, kijk je welke doelen passen bij de leeftijd van de leerlingen in je groep. Je werkt gericht aan de doelen met passende activiteiten, net als je bij de cognitieve vakken doet. Daarnaast is het ook goed mogelijk om curatief met de leerlijn aan de slag te gaan wanneer je hebt gemerkt dat (een deel van) je groep uitvalt op het gebied van sociale autonomie en het samenwerken en samenspelen.

Doel kiezen

Onderstaande leerlijn laat zien welke doelen bij welke ontwikkelingsleeftijd passen. Kies uit deze leerlijn een passend doel waar je met de groep of een individuele leerling aan wilt werken. Kijk daarbij naar wat de groep of leerling al wel beheerst en welk doel dus een passende volgende stap is.

Kijk daarnaast ook in het ZIEN! profiel naar waar de leerling/groep al goed in is. Dit kan gebruikt worden als compenserende factor(en): Welke doelen waar je aan zou kunnen werken, doen het meest een beroep op vaardigheden die een groep/leerling al meer laat zien? Daar kun je vaak het beste starten, omdat de kans op succes het grootst is als een leerling al aspecten beheerst. Voor sociale autonomie kan dit sociale flexibiliteit zijn (balans egoveerkracht) en sociaal initiatief (ruimtenemende vaardigheden).

<4 jaar	4-6 jaar	6-8 jaar	8-10 jaar	10-12 jaar
<ul style="list-style-type: none">• Geeft zijn wensen te kennen	<ul style="list-style-type: none">• Komt een afspraak na• Neemt een leidende rol aan in spel	<ul style="list-style-type: none">• Uit zijn emoties zoals blijdschap en teleurstellingen• Kan een mening of voorkeur onderbouwen		<ul style="list-style-type: none">• Kan eigen kenmerken en capaciteiten noemen bij het uitvoeren van een taak• Neemt bij het samenwerken aan een taak een leidende rol aan

Door te klikken op een doel, ga je direct naar de aanpak die daarbij aansluit.

Aanpak

Denk eerst na over de volgende punten en baseer je aanpak op de antwoorden.

- Wil ik klassikaal of individueel aan deze ontwikkeltaak werken?

- Zie je het gedrag al wel in uitnodigende situaties? Oefen dan in niet-uitnodigende situaties. Zie je het gedrag nog vrijwel niet? Oefen dan in eerste instantie zoveel mogelijk in uitnodigende situaties.
- Denk bij je aanpak ook na over verschillen tussen jongens en meisjes. Jongens zijn meer lichamelijk ingesteld en meisjes meer verbaal. Jongens uiten hun emoties meer fysiek (duwen, stoeien). Ze hebben letterlijk en figuurlijk behoefte aan ruimte.

Pedagogische interventies

Bedenk bij bovenstaande doelen: *Wat vraagt dit van mij als leerkracht?*

Sociale autonomie voor deze groep is laag. Vraag je bij jezelf af wat jouw leerkracht gedrag is. Is jouw gedrag heel ruimtenemend: ben je veel aan het bepalen in de klas en vind je moeilijk om dingen los te laten? In dat geval kan het zijn dat de leerlingen geen ruimte voelen om sociale autonomie te laten zien.

Er zijn vijf pedagogische vaardigheden die je als leerkracht kunt inzetten om problemen te voorkomen en aan te pakken. Dit zijn:

- Leiding geven en grenzen stellen
- **Monitoring: balanceren tussen ruimte nemen en ruimte geven**
- Positieve betrokkenheid tonen
- **Positieve bekrachtiging geven**
- Leren problemen oplossen

Voor kinderen met een lage sociale autonomie kun je werken aan de volgende vaardigheden bij het samenwerken en samenspelen.

Monitoring: zorg dat je genoeg momenten creëert om samen te werken en te spelen. Doe tijdens het samenwerken en samenspelen een stap terug en wacht of de leerling zelf sociale autonomie laat zien: komt hij afspraken na, neemt hij een leidende rol aan en benoemt hij waar hij goed in is? Wanneer hij deze vaardigheid niet laat zien, ondanks jouw ruimtegevend gedrag, kun je als leerkracht ruimte nemen door sturend gedrag te laten zien. Dit kun je doen door bijvoorbeeld rollen te verdelen of te vragen naar de reden voor een keuze bij het samenwerken of samenspelen.

Positieve bekrachtiging geven: zelfvertrouwen groeit door positieve ervaringen. Geef veel complimenten en benoem zelfs de kleinste vooruitgang. Geef daarnaast opbouwende feedback op de bovengenoemde leerdoelen, zodat de leerling ook door kan groeien. De leerling zal meer vertrouwen en zekerheid krijgen in zijn eigen kwaliteiten om sociale autonomie te laten zien tijdens het samenwerken en samenspelen.

Randvoorwaarden

Bedenk: *Welke zaken moeten op orde zijn, voordat ik aan een doel kan werken?*

Voordat er een proces plaatst kan vinden, zijn er eisen waaraan voldaan moet worden. Zo zijn welbevinden en betrokkenheid vaak voorwaardelijk voordat aan de ZIEN! dimensies gewerkt kan worden. Hoe staat het hiermee in jouw klas?

Welke zaken moeten bij de leerlingen op orde zijn, waar je niet zonder kunt omdat een nieuwe aanpak anders niet werkt? Denk aan de behoeftenpiramide van Maslow: zijn de lichamelijke behoeften vervuld, en voelen kinderen zich veilig en zeker in de klas? Pas daarna kan aan de behoefte voor sociaal contact voldaan worden.

Zorg ook dat het klassenmanagement op orde is: kies een klasindeling die past bij de werkvormen die je toepast en die aansluit bij de vaardigheden van de leerlingen. Zorg voor duidelijke regels en hanteer ze consequent. Zorg voor activiteiten die uitdagen/in de zone van naaste ontwikkeling zitten en tegelijk ook haalbaar zijn.

Suggesties voor aanpak

Bedenk bij het kiezen van een suggestie: *Welke aanpak past bij het doel dat ik gekozen heb?*

Bij elke suggestie staat voor welke ontwikkelingsleeftijd de activiteit geschikt is, maar vaak kan het met kleine aanpassingen ook bij oudere/jongere kinderen toegepast worden. De activiteiten zijn vaak klassikaal, maar kunnen individueel gemaakt worden door als leerkracht die ene leerling in de gaten te houden en extra te stimuleren. Denk bij elke activiteit na over wat deze van jou vraagt wat betreft pedagogische interventies.

Geeft zijn wensen te kennen (<4 jaar) – activiteit kiezen

Bij het kiezen van een activiteit (zoals hoekenspel of een knutselwerkje) kun je kinderen laten verwoorden wat ze graag willen doen en hoe ze dat doen. Zo laat je ze er van tevoren over nadenken. Door het uit te spreken, is het makkelijker zich eraan te houden. Controleer halverwege en aan het einde hoe het is gegaan.

- Voor kinderen die het moeilijk vinden om aan te geven wat ze willen doen, kun je ze een aantal opties geven waar ze uit kunnen kiezen.
- Zorg ervoor dat je positief reageert, zodat de kinderen ervaren dat het niet erg is om te zeggen wat je wilt.
- Wanneer je in de kring zit, laat dan eerst kinderen aan het woord die wel een hoge sociale autonomie hebt. De kinderen die een lagere mate van sociale autonomie laten zien, kunnen dit als voorbeeld gaan gebruiken.

Komt een afspraak na (4-6 jaar) – betekenis van afspraken

De eerste stap die hierbij gezet moet worden, is om aan de kleuters duidelijk te maken wat het betekent om iets af te spreken. Wat moeten zij doen? Wat gebeurt er als het niet lukt om zich aan de afspraak te houden die gemaakt is?

- Veel kleuters zullen zich al aan gemaakte afspraken kunnen houden, maar wanneer dit niet zo is, kun je met deze kleuters dit in stappen gaan doen.
- Door de afspraak zichtbaar te maken en met een beloningssysteem te werken, kun je hen stimuleren om zich te houden aan wat er afgesproken is. Lukt het niet, dan hoef je als leerkracht alleen maar even op de afspraak te wijzen. Op een gegeven moment zullen de beloningen gaan afnemen en zal het kind dit op moeten pakken vanuit de intrinsieke motivatie.

Neemt een leidende rol aan in spel (4-6 jaar) – spelsituaties

Wanneer je als leerkracht signaleert dat sommige kleuters niet uit zichzelf een leidende rol aannemen, is het goed om deze leidende rol te creëren in spelsituaties. Dit kan heel goed tijdens het spelen in hoeken. Wijs een van de kleuters aan die vandaag mag kiezen wat ze gaan spelen. Het is daarbij belangrijk om er in het begin even bij te staan, omdat er anders snel over deze kleuter heen gepraat kan worden. Houd het spel in de gaten en kijk of het de kleuter lukt om deze rol op zich te nemen. Lukt het niet, speel dan mee in het spel en stel vragen aan dit kind "wat moet ik doen? Hoe gaan we dat doen?"

Uit zijn emoties zoals blijdschap en teleurstellingen (6-8 jaar) – reflecteren

Tijdens het samenwerken en samenspelen kun je dit naar voren laten komen door kinderen na afloop te laten benoemen hoe ze het vonden gaan. Wat was er wel leuk? Wat was minder leuk?

- Vind je het moeilijk om te reflecteren met kinderen? Op internet zijn er allerlei materialen te vinden wanneer je naar 'reflecteren met kinderen' zoekt. Bijvoorbeeld [deze reflectiebundel](#) van de PO-raad.

Kan een mening of voorkeur onderbouwen (6-8 jaar) – doorvragen

Wanneer leerlingen kunnen aangeven wat ze ergens van vinden of hoe ze zich erbij voelen, kun je als leerkracht doorvragen naar het 'waarom'. Wat vindt de leerling bijvoorbeeld goed aan het samenwerken met andere kinderen? Neem geen genoegen met alleen het antwoord 'leuk' of 'goed', maar vraag door. Kan het kind het niet formuleren, vraag dan eerst andere kinderen en zeg dat je later terugkomt bij dit ene kind. Hij kan zo bij anderen luisteren naar wat zij zeggen en op basis daarvan zijn eigen onderbouwing bedenken.

Kan eigen kenmerken en capaciteiten noemen bij het uitvoeren van een taak (10-12 jaar) – eigen kwaliteiten

Vertel aan welke opdracht de kinderen moeten gaan werken. Laat iedereen daarbij eerst nadenken over waar ze goed in zijn. Vraag vervolgens wie er goed is in het leiden van een

groepje. Kies een aantal kinderen uit, zij vormen de groepjes. Laat elke leider een groepje vormen met verschillende capaciteiten en laat ieder taken doen die bij zijn capaciteit past.

- Vinden kinderen het moeilijk om te benoemen waar ze goed in zijn? Zet het kinderkwaliteitenspel eens in. Op internet zijn ook veel materialen te vinden, zoals [deze publicatie](#) van CPS.

Neemt bij het samenwerken aan een taak een leidende rol aan (10-12 jaar) – taken binnen het groepje

Verdeel de klas in gelijke groepjes voor een (samenwerkings)opdracht. Dit kan een discussie zijn, het maken van een spellingsdictee, of een spelletje waarbij ze zo snel mogelijk iets moeten opschrijven (plaatsen die beginnen met de letter d, dieren met een k, sommen met als antwoord 360, etc.).

Geef enkele leerlingen uit het groepje een extra taak. Zorg dat één van de kinderen leider is, daarbij kun je bijvoorbeeld kiezen voor een notulist die alles opschrijft, of tijdsbewaker. Zorg ook dat enkele kinderen geen taak hebben, zodat zij meer moeten volgen. Zorg dat de leider duidelijke taken heeft, zoals het geven van de beurt en zorgen dat kinderen niet door elkaar praten. Andere kinderen moeten hier naar luisteren. Wanneer deze taken van tevoren duidelijk gemaakt zijn, zal het voor kinderen iets makkelijker worden om een leidende rol aan te nemen. Ook zorgen kleine groepjes ervoor dat het minder eng is.

Verwijzing naar spellen/prentenboeken

Bedenk: *Hoe kan ik materialen inzetten om te werken aan de leerdoelen?*

Het inzetten van spellen/prentenboeken kan een effectieve bijdrage leveren bij het werken aan sociale autonomie binnen het samenwerken en samenspelen. Hieronder volgt een suggestie. Gebruik dit ter inspiratie en kijk wat er op jouw school aanwezig is.

Prentenboek 'Bino en het sneeuwkasteel' / Marcel van Driel /
geschikt voor: onderbouw

In Bino en het sneeuwkasteel gaan Bino en zijn vriendjes een sneeuwkasteel bouwen. Ze leren al doende dat het beter lukt een mooi kasteel te maken als ze samenwerken. Ze zijn soms individueel aan de slag met een onderdeel van het kasteel en soms moeten ze echt samen een moeilijk klusje doen. Uiteindelijk staat er een mooi sneeuwkasteel na een goede samenwerking.

Binnen het samenwerken en samenspelen is het belangrijk dat leerlingen leren om sociale autonomie te laten zien en een leidende rol aan kunnen nemen. Ook moeten ze hun eigen mening of voorkeur kunnen geven. Dit zijn onderwerpen waar je het met de leerlingen

over kunt hebben aan de hand van dit boek. Achterin het boek staan verwerkingsopdrachten.

Reeks prentenboeken 'Bino en zijn gevoelens' / Marcel van Driel / geschikt voor: onderbouw

Bino en zijn gevoelens bestaat uit 4 prentenboeken. Elk boek behandelt één van de vier basisgevoelens: blij, boos, bedroefd en bang. In elk boekje beleeft Bino een avontuur met zijn vriendjes. De verhalen zijn herkenbaar voor jonge kinderen en daarom zeer geschikt om over door te praten. Achterin het boekje staan verdiepende activiteiten, zoals liedjes. Ook zijn er handpoppen beschikbaar.

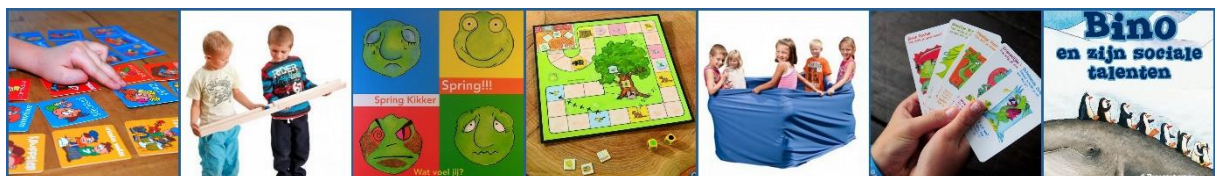
Wanneer je met jonge kinderen dieper in wilt gaan op gevoelens zijn deze boeken zeer geschikt. De thema's die in de boeken naar voren komen (verjaardag, school, bang in het donker) zijn herkenbaar voor de leerlingen en ook de activiteiten achterin de boekjes zijn aantrekkelijk en afwisselend.

Spel 'Spring kikker, spring' / uitgeverij: de coole kikker / aantal spelers: 2-30 / geschikt voor: onder-, midden- en bovenbouw.

Gevoelens spelen een belangrijke rol in ons leven. Ze beïnvloeden sterk ons gedrag en daarom is het zinvol om ze te leren kennen en te begrijpen. In dit spel worden de kinderen gestimuleerd te ontdekken welke gevoelens ze kunnen hebben in een bepaalde situatie. Wanneer een kaartje met een situatie wordt voorgelezen, springen ze naar één of meerdere gevoelens.

Met dit spel moeten leerlingen nadenken over hun eigen emoties in bepaalde situaties. Door als leerkracht op elke situatie door te vragen, moeten ze hun emoties onder woorden zien te brengen. Ze leren zo ook hun mening te onderbouwen. Een zinvol spel dat ook nog werkt aan een goede sfeer in de groep.

Er zijn meer spellen en prentenboeken die erg geschikt zijn voor het oefenen van de leerdoelen. Kijk voor een volledig overzicht in ParnasSys onder informatief, onder het kopje 'Sova-methoden/materialen/prentenboeken'. Per spel is aangegeven welke doelgroep het spel voor is bedoeld en aan welke ZIEN! vaardigheden je met het spel kunt werken.

Achtergrondinformatie

Deze handelingssuggestie gaat om sociale autonomie binnen het samenwerken en samenspelen.

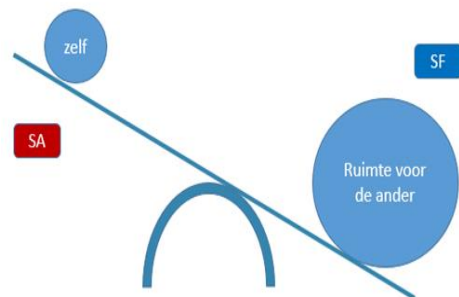
De vaardigheid sociale autonomie heeft te maken met kiezen vanuit jezelf en met het bij je keuze kunnen blijven. Een kind dat deze vaardigheid beheerst weet wat het wil en ook waarom. Het blijft ook bij zijn keuze ook al is die anders dan die van een ander. Door te zeggen wat het ergens van vindt, komt het kind verbaal voor zichzelf op. Hiermee maakt een kind de eigen mening en behoeften kenbaar aan anderen. Het maken van een eigen keuze en het regelen van eigen zaken, ongeacht wat anderen zeggen of vinden, laat zien dat het kind vanuit zichzelf kiest en weet wat het wil. Het kind heeft eigenheid, wat tot uitdrukking komt in het hebben van eigen interessegebieden, hobby's en voorkeuren. Eigenheid is datgene wat het kind in aanleg als mogelijkheid heeft gekregen en dat zich in de interactie met de menselijke omgeving ontwikkelt om zo zijn unieke persoon-zijn te ontplooien (Kok, 2005).

Een kind dat niet of slechts beperkt in staat is om eigen mening en behoeften tot uitdrukking te brengen en eraan trouw te blijven, vraagt zijn omgeving om hem te helpen zijn eigen behoeften en meningen te ontdekken en daaraan vast te houden.

Voor de ontwikkeltaak '*samenwerken en samenspelen*' betekent dit dat, als een kind deze vaardigheid beheerst, het duidelijk zal zijn over wat het wil. Daardoor zal het samenwerken meestal soepel en doelgericht verlopen. Het kind heeft een duidelijke eigen inbreng wat meestal positief doorwerkt in het contact met andere kinderen.

Relatie met andere ZIEN!-dimensies

Door hun beperkte uiting van autonomie zijn deze kinderen vaak afhankelijk van andere kinderen, bijvoorbeeld van hun goedkeuring. Kinderen met weinig eigenheid scoren dan bovengemiddeld tot hoog op Sociale flexibiliteit. Zij zijn immers als het ware genoodzaakt zich aan te passen aan anderen. Het kind laat veel ruimtegevend gedrag zien, maar verliest daarbij de ruimte voor zichzelf. Ondersteunen we deze kinderen niet, dan lopen ze het gevaar een meeloper te worden, zonder eigen mening.

Bronnen

Broer, N.A., Haverhals, B., & Bruin, H.L. de (2012). *Verantwoording pedagogisch expertsysteem ZIEN! Voor het primair onderwijs!* Gouda: Driestar educatief.

Kok, J.F.W. (2005). *Specifiek opvoeden. Orthopedagogische theorie en praktijk.* Utrecht: De Tijdstroom.